

La Biblioteca Dedalus està dedicada a la publicació dels assaigs que sorgeixen dels seminaris de l'Escola Bloom, on conflueixen l'estudi de la literatura, la filosofia, la psicoanàlisi i la crítica cultural. Ens mou el convenciment que la literatura pensa el món i que hi intervé per transformar-lo. Els nostres llibres caben a les butxaques dels abrics.

El vol de les papallones

Sobre realitat,
escriptura i imaginació

Joan Rius Miralles

Biblioteca Dedalus, 7

EDICIONS
DEL PERISCOPI

ESCOLA DE LITERATURA

El vol de les papallones
Sobre realitat, escriptura i imaginació
© Joan Rius Miralles, 2024

Primera edició: maig del 2024

Dipòsit legal: B 9713-2024
ISBN: 978-84-19332-70-7

© d'aquesta edició: Edicions del Periscopi SLU i Bloom SCP, 2024
© del disseny de coberta: Edicions del Periscopi / Tono Cristòfol,
2024 (© del laberint de la coberta i portadella: MaxterDesign /
AdobeStock, 2022)
© de la fotografia de l'autor: Borja Bagunyà

Publicat per Edicions del Periscopi SLU i Bloom SCP
www.periscopi.cat | www.escolabloom.com

Impressió: Romanyà Valls, Capellades

Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Edició a càrrec d'Edicions del Periscopi i Escola Bloom
Disseny de col·lecció i maquetació: Tono Cristòfol
Correcció: Núria Saurina Eudaldo, Òscar Lozano i Marta Vilaró
Berengueras

Aquest llibre s'ha imprès amb un paper offset cru de noranta grams
i ha estat compaginat amb la tipografia Plantin.

Tots els drets reservats.

Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització escrita dels
titulars del copyright, sota les sancions establertes per la llei, la
reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o
procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic,
i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o préstec públics.

Amb el suport del Departament de Cultura

 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Sumari

El ritme de la imaginació	11
La invenció del coneixement	17
La realitat humana (22) El monstre i el laberint (26)	
Ficció literària i experiència.....	29
Mundانيتat i ficció (29) Sentit i referència (31)	
La ficció d'experiència (32) Els estils i la vida corrent (35) El realisme com a gènere literari (39)	
Ritmes	49
La tirania de l'espai literari (49) Una llengua que es retorça (53) La literatura difícil (57) La física de la metafísica (65) La forma i el monstre (74) El poeta i el mingo (90)	
<i>Epíleg</i>	99
<i>Bibliografia</i>	103

A la Lina i el Joan

I també a mi, que sóc bo amb la vida, em
sembla que els que més saben de la felicitat
són les papallones i les bombolles de sabó
i tot allò que entre els homes és d'aquesta
espècie.

FRIEDRICH NIETZSCHE,
Així parlà Zaratustra

El ritme de la imaginació

El vol d'una papallona té alguna cosa d'incògnit. El 1885, a *Així parlà Zaratustra*, Nietzsche lligava la felicitat a la ingravidesa de les papallones i les bombolles de sabó. Provava d'alliberar la vida de la raó de plom dels grans sistemes filosòfics i, per fer-ho, aspirava a bescanviar els déus greus del cristianisme per l'agilitat i desimboltura del seu déu ballarí. Aquesta associació de la raó amb el pes, i de la vida amb la lleugeresa del vol i la dansa, també la trobem en Machado, que el 1912 escrivia a *Proverbios y cantares* ('Proverbis i cantars'): «yo amo los mundos sutiles, / ingrátidos y gentiles / como pompas de jabón».¹

1 jo estimo els mons subtils, / ingràvids i gentils / com bombolles de sabó. (Si no es diu el contrari, les traduccions dels fragments citats són a càrrec de l'autor.)

A Machado li agrada veure aquests mons «volar». La seva viva fragilitat prova de vibrar al pas de la realitat, en contínua disgregació, fins que de sobte se'ls veu «tremolar» i «esmicolar-se». Uns anys abans, Eugeni d'Ors també feia servir la levitat de la papallona per evocar la fragmentarietat; en el seu cas, del jo i de l'escriptura. El 1906, en un article a *La veu de Catalunya* titulat «Glosari. Entre parèntesis: de com el Glosador se diu Xènius», d'Ors descriu Xènius com a «incorpori, eteri, psiquis, ànima..., una papallona feta de buf». La imatge arriba fins al paroxisme de l'incògnit; la papallona d'Ors és «intangible, invisible» i travessa «tots els vents». Tots tres són exemples d'una reflexió sobre la realitat i la relació que hi mantenim, que era una qüestió recurrent en la filosofia i l'art de principis del segle xx. Tant el jo modern com la realitat que l'envolta es disgreguen, i les seves condicions vaporoses s'expressen a través de les metàfores ingràvides del vol de la papallona, les bombolles o el buf. En el cas dels nostres tres exemples, darrere de cada imatge hi ha una meditació sobre l'escriptura: la sensació que l'escriptura va a rebuïr de la realitat. Aquesta es mou més lleugera que la paraula escrita, que prova de copsar-ne el ritme i compassar-s'hi.

Un dels hereus avantatjats d'Ors, encara que de temperament força dissemblant, també escriu de papallones per meditar sobre l'experiència de l'escrip-

tura. Concretament, parla d'una arna. Xavier Rubert de Ventós publica el 1980 l'assaig *Crítica de la modernidad* ('Crítica de la modernitat'), on hi trobem una imatge del que ell anomena «experiència extàtica», i que comença quan «una arna xoca, rebota i es debat una vegada i una altra contra el vidre» del seu estudi. A partir d'aquí, comença una interpretació de l'experiència seguint els models de subjectivitat cartesiana i freudiana: observada des de la racionalitat del subjecte cartesiana, el xoc de l'arna contra el vidre mostra «instint, esforç inútil i coses així»; en canvi, des de l'inconscient freudiana, el que hi veurem serà el simbolisme del vidre, que separa les tenebres de la llum, o bé un missatger lepidòpter, que ens porta missives des dels nostres racons foscos, i a qui barrem el pas per protegir-nos. Però l'arna també desencadena un tipus d'experiència que depassa la separació entre consciència i inconscient. Confirma i nega alhora la continuïtat de l'habitació i la foscor exterior. La confirma «pel reflex a la finestra», que fa de la foscor de fora «una continuació» de l'estudi. La nega per l'experiència del fet «que l'arna no pot passar» d'un espai a l'altre. D'aquesta experiència paradoxal, en deriva una pèrdua momentània del fil; i la imatge que resta és la d'una continuïtat que, en el moment en què ens hi fixem, s'estronca. Quan provem d'enfocar la llum cap al que sigui que vola a fora, el vidre ens torna la nostra imatge reflectida. La metàfora retorna en un assaig que Rubert de Ventós compon simultàniament a *Crítica de la modernidad*, i que tracta

sobre «que fotut que és escriure»: *Ofici de Setmana Santa*. Rubert de Ventós hi afirma: «les idees volen i s'esmunyen amb tanta més facilitat com més bones són, és a dir, com més diferents són d'un mateix». La recerca d'un pensament lleuger, que es recolzi en les coses sense esclafar-les, travessa tot l'assaig. Resulta que «si, armat amb bolígraf i paper, se m'aixeca una idea, li disparo ràpidament la frase que la deixa clavada». Com papallones clavades dins l'estoig d'un entomòleg, sembla que ens hem de conformar amb la fixació del pensament. Però les idees prou bones són capaces de sobreviure al tràngol de ser escrites. Mercè Rius, en un obituari amb motiu de la mort de Rubert de Ventós («Meditacions metafísiques al sol de ponent») hi fa referència. Si les idees són de «poca volada», ràpidament podem trobar-nos enmig d'una «estesa de papallones mortes». Però, a les idees que se'ns escapen, les que ens són infidels, a aquestes les perseguim durant molt de temps, i en treballem l'escriptura tot seguint-los el ritme. Mirant «d'esprémer-les sense dissecar-les» amb una escriptura flotant, tan àgil i viva com elles.

D'alguna manera, totes aquestes papallones responen a la intuïció que, per poder guanyar-se la llibertat de pensar, cal desembarassar-se dels automatismes del llenguatge i de les servituds que la vida corrent imposa a la imaginació. És difícil de veure, la diferència que tothora travessa la nostra relació amb la realitat i amb nosaltres mateixos. Però aquest assaig tracta d'aquest intent de sostenir la moció de

la imaginació, provant de mantenir-la lleugera de peus, com la realitat que prova d'atrapar. Una obra literària pot jugar amb les realitats compartibles, aquelles que tots podem reconèixer fàcilment, perquè formen part de la nostra manera de concebre l'experiència diària. Una mena de mínim comú denominador de l'expressió. Però també és possible plantejar-se la literatura com el camp en què escriptura i lectura s'extravien i són capaces de veure's a si mateixes altrament. Fet i fet, la relació entre autor i lector no només és deguda al pavelló granític del sentit comú. També la fan possible la manera de ser particular del llenguatge i la imaginació de cadascú. És legítim pensar que lector i autor s'entenen perquè, en el fons, són iguals. En aquest assaig, però, s'hi defensa que si són capaços de trobar-se és perquè són diferents.